

Władysław Panas

W kręgu psychologii osobowości

Przywykło się uważać, że książka naukowa adresowana jest wyłącznie do specjalistów z danej dziedziny, do ludzi znających język tej dyscypliny i jej problematykę badawczą. Takie przekonanie powstało w wyniku dwudziestowiecznej specjalizacji naukowej, która czasami staje się tak ścisła, że uniemożliwia kontakt nawet między badaczami jednej nauki, ale pracującymi w jej różnych regionach. Tymczasem tę obiegową opinię dezaktualizuje sama nauka: obserwuje się obecnie oprócz dążności do specjalizacji tendencję do integracji nauk (zwłaszcza daje się to obserwować w naukach humanistycznych), która wyraża się m in tym, że w obrębie zainteresowań uczonych z określonej dyscypliny pojawiają się nauki sąsiadujące; przenosi się metody czy terminy wypracowane w jednych naukach na teren innych, że wreszcie powstają nowe dyscypliny badawcze umieszczone na pograniczu kilku nauk (tzw. między-nauki - „inter sciences”).

Takie nastawienie prowadzi do „wielowarstwowości” prac naukowych, a przez to stwarza szansę dla czytelnika, że znajdzie dla siebie odpowiednią „warstwę” nawet w pozycji z dziedziny pozornie odległej od jego zainteresowań.

Uwagi te nasuwają się na marginesie lektury książki dr. Władysława Prężyny. Autor, pracownik naukowy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, interesuje się szczególnie psychologią społeczną i jego rozprawy należą do tej dziedziny wiedzy. Psychologia społeczna jest dyscypliną bardzo młodą, jej obszar wyznacza z jednej strony psychologia, a z drugiej socjologia. Zajmuje się ona opisem i wyjaśnianiem zjawisk społecznych z punktu widzenia psychologicznego. Niewątpliwie jednym z ważniejszych zjawisk społecznych jest religijność. Jednakże jest to obszar w dalszym ciągu niedostatecznie opisany. W dotychczasowych ujęciach przeważało nastawienie - można powiedzieć - zewnętrzne, socjologiczne. Nie było żadnych większych prac, które mówiłyby o tym, jakie są konsekwencje określonej postawy religijnej dla człowieka, dla jego osobowości. Książka Prężyny wchodzi w tę pustkę i już to stanowi o niezwykłej wartości tej publikacji.

*We wstępie autor pisze: **Rozwój życia religijnego poszczególnego człowieka posiada wiele uwarunkowań. Jednym z nich, wydaje się, jest powiązanie życia religijnego z cechami osobowości***

jednostki (s. 5). Z tym właśnie naczelnym problemem pracy wiąże się próba odpowiedzi na pytanie: *jaki jest udział i rola sprecyzowanej i wyraźnie akceptowanej postawy religijnej w funkcjonowaniu osobowości człowieka?* Aby uzyskać pełniejszy obraz tego zagadnienia wyodrębnia Prężyna oprócz grupy ludzi o zdecydowanej postawie religijnej, dwie grupy porównawcze: grupę ludzi o „słabej religijności” lub obojętnych wobec religii i grupę o wysokiej intensywności negatywnej postawy religijnej (zdecydowanie niewierzącej). Głównie interesuje się jednak (zgodnie z tytułem pracy) dwiema pierwszymi grupami.

Książka Prężyny posiada dwie warstwy: zasadnicza, a więc i bardziej widoczna, jest ściśle specjalistyczna, wyposażona w bogatą aparaturę naukową, na którą składa się cały zestaw metod nowoczesnej psychologii. Autor stosuje dwie zasadnicze grupy metod: jedna dotyczy badania intensywności postawy religijnej, a druga osobowości. Trzeba podkreślić, że nie ma w Polsce skal do pomiaru intensywności postawy religijnej, również brak ich w literaturze zagranicznej, tym bardziej więc godny podkreślenia jest fakt, że autor stosuje skalę własnej konstrukcji, Osobowość natomiast bada za pomocą trzech metod: kwestionariusza osobowości R. B. Cattella, „Drogi życia” B. Ch. Morrisa i „Skali sensu życia” J. G. Grumbaugh’a i L. T. Macholdka. Uzyskane wyniki autor przedstawia w sposób niezwykle ścisły i zmatematyzowany, stosując metody psychometryczne. Cechą tej pracy jest niezwykle rygorystyczny i ascezyzujący styl, co pozwala uniknąć - nader często stosowanych w humanistyce - chwytów perswazyjnych, pewnego rodzaju środków sugestywno-retorycznych zmierzających do emocjonalnego przekonania czytelnika o słuszności prezentowanej mu interpretacji. Jest to niewątpliwie przykład solidnej, miejscami może nawet zbyt pedantycznej pracy naukowej.

Druga warstwa tej książki, mniej eksponowana, to wnioski płynące z przeprowadzanych badań. Jest to część pracy najbardziej nośna myślowo, najbardziej skłaniająca do refleksji. Prężyna - zestawiając badanych w aspekcie ich stosunku do wiary od zdecydowanie wierzących poprzez niezdecydowanych aż do zdecydowanie niewierzących - zakładał hipotetycznie istnienie różnic w osobowości (należy zaznaczyć, że dane socjologiczne wszystkich badanych były podobne). Hipoteza potwierdziła się. Różnice są bardzo głębokie, sięgają samej struktury osobowości. Szczególnie dotyczą takich czynników jak: stopień integracji, poziom niepokoju, poczucie sensu życia, odporność na frustrację, poziom introwersji, stopień radykalizmu, stosunek do ludzi i stosunek do siebie. Autor szczegółowo analizuje poszczególne czynniki, konfrontując trzy typy postaw wobec religii.

Bardzo interesujące jest spostrzeżenie, że ludzie o krańcowo różnym stosunku do religii, a więc zdecydowanie wierzący i zdecydowanie niewierzący, są podobni w pewnych cechach osobowości i to wcale nie drugorzędnych. Odmiennie wygląda struktura osobowości ludzi niezdecydowanych, różnią się oni zasadniczo od dwu pozostałych grup. I tak dwie pierwsze grupy odznaczają się wysokim stopniem integracji osobowości, niskim poziomem niepokoju i wysokim poziomem sensu życia oraz odpornością na frustrację. Przekładając to na język bardziej potoczny można powiedzieć,

że zarówno zdecydowanie wierzący, jak i zdecydowanie niewierzący są ludźmi o zorganizowanym życiu emocjonalnym, ludźmi, którzy posiadają własną hierarchię wartości i własną wyraźnie sprecyzowaną i akceptowaną filozofię życia. Mają oni sprecyzowany pogląd na sens życia: dla jednych będą to wartości religijne, dla drugich pozareligijne, ale obydwie grupy, akceptując swoją filozofię, uzyskują scalanie swej osobowości, a przez to są mniej podatne na wszelkie niepokoje i frustracje. Chroni je przed tym jasno uświadomiony i akceptowany światopogląd i określony cel w życiu. Przeciwnie posiadają ludzie niezdecydowani: są niezintegrowani, pozbawieni sensu życia, a przez to podatni na niepokoje i frustracje. Wydaje się, że te wnioski potwierdzają obiegową opinię, że w społeczeństwie bezideowym, konsumpcyjnym, gdzie wyłącznie dominuje pragmatyczna filozofia życia, znacznie częściej występują objawy anomalii społecznych, alienacji czy niepokoju. Nasuwa się tu refleksja ogólna: człowiek nie może istnieć w pustce, musi mieć swój punkt odniesienia, swoje centrum, które modelowałoby jego zachowanie, które organizowałoby go właśnie jako człowieka. Ze względu na temat i metodę zastosowaną przez Prężynę do jego książki sięgną nie tylko psychologowie i socjologowie, ale i inni zainteresowani problematyką religijności. Ale... I tu trzeba powiedzieć: największą „wadą” książki jest jej niezwykle niski nakład - 500 egzemplarzy.

Władysław Prężyna, *Intensywność postawy religijnej a osobowość*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1973, s. 196, cena 60 zł.

Pierwodruk: „Życie i Myśl”, 1974, nr 6, s. 139-141.